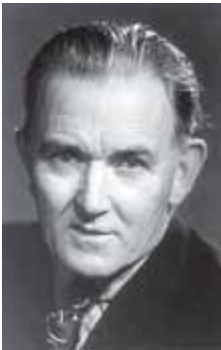

HOOFDSTUK 5

EEN ODE AAN DE BAKSTEEN: HET NIEUWE SCHOOL- GEBOUW

“Er is nog een spoor van de klassieke symmetrie en in die periode van een overdadig kleurgebruik. Ik heb met plezier de Groninger steen toegepast van een warm rood.”

Gart Westerhout, Jubileumboek 1971

Architect
Gart Westerhout
(1893-1975)

Er is in de afgelopen 90 jaar veel geschreven over het schoolgebouw dat een opvallende plek inneemt in Ter Apel. Het gebouw wordt op donderdag 5 september 1924 om half twee geopend. Twee jaar daarvoor is de bouw begonnen. De aanbesteding van de bouw vindt plaats op 21 juni 1922 ten overstaan van de gedeputeerde U.G. Schilthuis. De aanneemsommen variëren van fl. 204.000,- tot fl. 232.876,- Het laagste bod is van de aannemer Jan Kruize uit Bellingwolde. De bouw wordt hem dus gegund. De aanbesteding staat geregistreerd op 22 juli 1922.

Bij de opening zijn vele notabelen aanwezig, van inspecteur Jensema tot architect Westerhout en Rijksbouwmeester Hoekstra, van aannemer Jan Kruize tot de opzichters van de Rijksdienst Cuneus en De Nekker, van de leden van het oprichtingscomité tot Gerard Willem Spitzten (beter bekend als Geert Teis). Natuurlijk zijn ook vele plaatselijke prominenten en de leraren aanwezig.

Uit de toespraken maken we op hoe bijzonder het moment ook voor de aanwezigen is. Eerelman, die namens het comité spreekt,

blijkt voldaan terug op de gedane arbeid van het oprichtingscomité. Hij doet melding van de teleurstellingen, maar verhaalt ook vol trots hoe hard er gewerkt is en hoe vaak de leden van het comité wel niet meewarig zijn aangekeken. Zien wat er nu staat te pronken in de zon, maakt toch dat de leden van het comité trots mogen zijn op wat ze bereikt hebben. Inspecteur Jensema is heel duidelijk in zijn toespraak. Hij is verheugd dat hij de overheid mag vertegenwoordigen, maar tegelijkertijd betreurt hij de afwezigheid van de minister. Die had dan zelf met eigen ogen kunnen zien dat het een goede beslissing was om ja tegen Ter Apel te zeggen! Geert Teis koppelt in zijn toespraak de opening van de school aan de bloei van Ter Apel, nu in mei van dat jaar ook de spoorlijn Stadskanaal – Ter Apel is geopend en Ter Apel over een fraai station beschikt. Bovendien heeft Ter Apel met de ‘Nelтта’ (Nijverheids- en Landbouwtentoonstelling Ter Apel) net een heel grote tentoonstelling achter de rug. Voor Spitzten is het duidelijk dat Ter Apel heel goed aan de weg timmert. Burgemeester Beins spreekt daarna zijn trots uit en directeur Lindeijer vertelt hoe mooi hij het gebouw vindt, vooral vanwege de vele vrolijke

kleuren. Zo noemt hij bijvoorbeeld de rode raamomlijstingen in de gangen en de fraaie paarse (!) wand in het scheikundelokaal.

En fraai is het gebouw zeker, hoewel er in die tijd (en waarschijnlijk nog) mensen hun afkeer uitspreken over de te robuuste uitstraling die het gebouw voor sommigen heeft. Voor Geert Teis aanleiding om daar een gedichtje over te schrijven (in zijn eigen variant van de Groninger spelling):

Grönneger mond, zo geern van spotten –
Heurd' ik zeggen: “'t is 'n kazern!

Net 'n vesting in zien zwoarhaaid
Zowat hait bie d' luu: modern!”

...Over smoak wil wie nait havveln,
Spot mit t vrömde is makkkelk doan. –

Kiek ais tou en goat ais binnen –
...Spotter blift in hempie stoan!!

Het is duidelijk dat architect Westerhout niet behoudend te werk is gegaan, maar een duidelijk aanwezige school heeft willen neerzetten. Het is een modern gebouw voor 1924, voorzien van alle gemakken. Het is ook een gebouw dat opgaat in de omgeving, want het plantsoen voor de school is samen met de school ontworpen en vormt een indrukwekkende toegang tot het gebouw. Zo staat het huidige fietspad precies op de as van de school en sluiten de twee bogen van de Oudeweg aan op de uiteinden van de school.

Gart Westerhout is net aangenomen als architect voor de Rijksgebouwendienst als hij deze klus mag klaren. Een bijzonder geslaagde

keuze. Westerhout is 29 jaar jong als hij zich vol energie en ambitie op het project stort.

De school wordt gebouwd in de zogenaamde Amsterdamse School- stijl. De benaming is een containerbegrip; de architecten die men tot deze school rekent, vertonen onderling gemeenschappelijke kenmerken zonder dat er sprake is van een echt manifest. Vooraanstaande architecten van deze stroming, zoals De Klerk, Van der Mey en Kramer, maken vooral gebruik van de baksteen als basis van een decoratieve bouwstijl. De bakstenen worden in verschillende kleuren en soorten toegepast, afgewisseld met tegels, dakpannen en andere vormen om het gevelvlak te variëren. Plasticiteit is een belangrijk kenmerk: torentjes, uitstulpingen, golvende of aflopende vormen worden aangebracht, evenals glas-in-lood ramen en/of beeldhouwwerken.

Officiële opening van het schoolgebouw in 1924.

DE DIRECTEURSWONING EN WONINGEN VOOR LERAREN

De gemeente kent bij de stichting van de school een aantal verplichtingen. Eén daarvan is de bouw van extra woningen. Afsproken is, dat er voldoende huisvesting zal komen voor de leraren. De bedoeling is dat er een directeurswoning en twee woningen voor leraren neergezet zullen worden. De bouw zal onder leiding van 'de Ter Apeler Woningbouw' uitgevoerd worden. Deze stichting kan de financiering echter niet rond krijgen. Op 5 oktober 1922 besluit de gemeenteraad daarom zelf de financiering van de grond en de bouw op zich te nemen. Het gaat om een bedrag van fl. 37960.78 voor de woningen en fl. 3848.80 als koopsom van de grond.

De directeurswoning wordt gebouwd aan de Sellingerstraat (voor de ingewijden: het huis van de familie Toonstra) en de woningen van de leraren (twee identieke woningen) komen te staan aan de Oudeweg, nu nrs. 27 en 29. De eerste bewoners zijn (uiteraard) Lindeijer in de directeurswoning en Hemkes en Cretier in de andere twee huizen. Zij betalen de gemeente een huursom “gelijkstaande met 15% van de bezoldiging van den bewoner”.

De vrijwel identieke leraarswoningen van Hemkes en Cretier aan de Oudeweg

Een van de weinige interieurfotos uit de beginjaren.

De architecten van de Amsterdamse School delen het streven naar harmonie met de omgeving. Dat gaat enerzijds op voor het interieur. Regelmatig wordt er samen met het gebouw ook een architectuur voor de binnenkant ontworpen waarbij het samenspel van kleur en vorm geldt voor meubels, maar ook voor deuren en lampen. Tevens gaat het op voor de omgeving waarbij de architect zoekt naar een harmonisch samengaan met de natuur.

Westerhout zelf heeft het een en ander gezegd over zijn schoolgebouw in Ter Apel. In het herdenkingsboek van 1971 zegt hij: “Toen ik als architect van de Rijksgebouwendienst de opdracht kreeg, was ik in die periode erg onder de indruk en onder invloed van de ‘Amsterdamse School’. Het schoolgebouw draagt daarvan de kentekenen. Er is nog een spoor van de klassieke symmetrie en in die periode van een overdadig kleurgebruik. Ik heb met plezier de Groninger steen toegepast van een warm rood.”

De Amsterdamse School die zijn oorsprong uiteraard in Amsterdam heeft, raakt in de jaren twintig al wat op zijn retour. De stijl wordt in ieder geval minder uitbundig, ook vanwege de mindere economische situatie waardoor er van overheidswege minder geld beschikbaar gesteld

wordt dan in de jaren daarvoor. De R.H.B.S. is een voorbeeld van deze minder uitbundige expressie. De school heeft een overwegend strakke voorgevel met enkele sierelementen, zoals de lagen van dakpannen en de sierlijke gele vogelkoppen. Opvallend zijn de twee roerdompen ‘in paalhouding’ op het dak (‘Paalhouding’: houding waarbij de vogel zijn snavel in de lucht steekt en met het riet mee wuift).

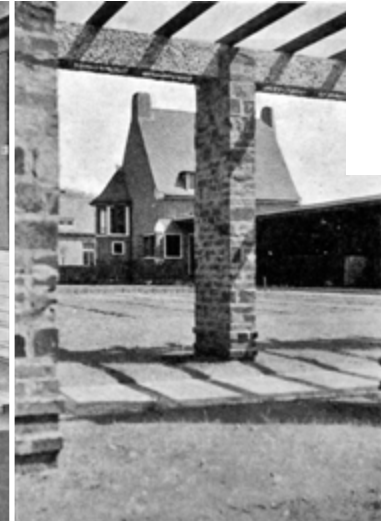
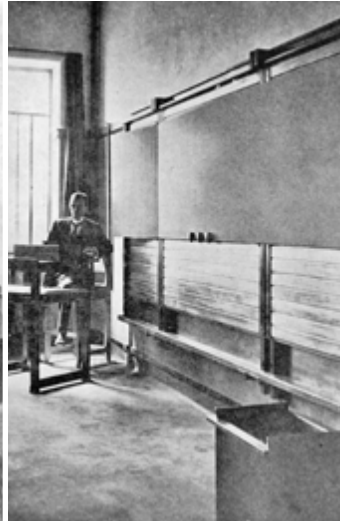
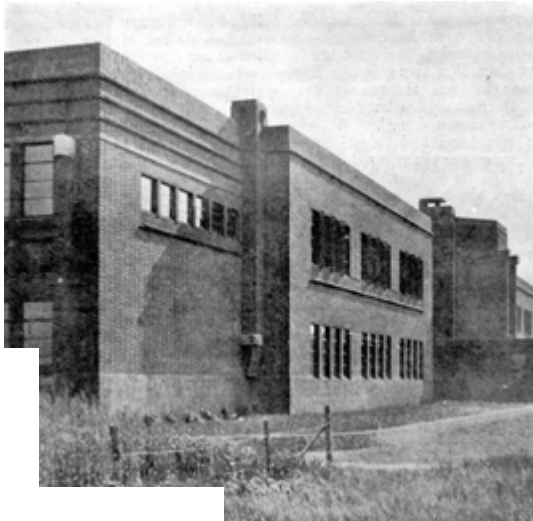
De beelden gemaakt door Adrianus Remiëns, een bekende kunstenaar uit Amsterdam.

Remiëns heeft veel in opdracht van de gemeente Amsterdam gemaakt. Ook heeft hij enkele bijdragen geleverd aan de Bijenkorf in Den Haag, één van de hoogtepunten van de Amsterdamse School. Andere opvallende elementen zijn het zeepaardje dat onder de vlaggenmast is aangebracht, de golfjes die op het muurtje staan en de ‘vuurtorenachtige’ buitenlampen bij de buitendeuren.

Naar de reden van de waterelementen kunnen we gissen. Architecten van de Amsterdamse School zoeken naar een harmonisch geheel en maken vaak gebruik van symbolen uit de natuur en dan met name de zee. Een interessante theorie beschrijft het gebouw als een schip. Het plantsoen met de twee gebogen wegen die in een punt samenkomen vormt dan de boeg. De huidige rectorkamer met

Architect Westerhout heeft zijn sporen niet alleen in Ter Apel nagelaten. In Almelo werd door hem een R.H.B.S. ontworpen (thans OSG Erasmus aan de Sluis-kade)

de drie smalle, hoge ramen, stelt de stuurhut voor, de twee koepels aan weerszijde met de roerdompen zijn reddingsloepen die omgekeerd naast het schip hangen. De sierranden van dakpannen stellen golven voor en de ronde gaten in de muur zijn de waterafvoergaten op het scheepsdek. Ook de metalen elementen op het muurtje voor de school zijn golven. Een interessante theorie, zoals gezegd, die we helaas niet aan documenten of uitspraken van de architect kunnen staven.

In het Bouwkundig Weekblad van 1925 besteedt Westerhout een artikel aan de school, “liggende in de Zuidpunt van het Groningerland”, zoals hij zegt in zijn openingszin. Westerhout beschrijft de school onder meer als volgt:

“De leslokalen zijn kleurig geschilderd en het ingebrachte meubilair is kleurig gebeitst. De lampen werden gemaakt gedeeltelijk van zink en gedeeltelijk van in elkaar geschoven triplexplaten. Het gebouw, op zand gefundeerd (Ter Apel ligt hoog), heeft een onderbouw van gesinterde Groninger klinker en gevelwerk van verkeerdt gelegde oranjeroodkleurige Groninger steen. De voorgeschreven toepassing van Travertin werd voor een gedeelte gewijzigd in bouwaardewerk van de E.S.K.A.F. te Steenwijk, waarvoor de beeldhouwer Remiëns te Schoorl de ontwerpen maakte.

...

De school heeft een centrale warmwatervoorziening, electriciteit voor onderwijs en verlichting, een petroleumpersgasinstallatie en een eigen watervoorziening (regenwaterkelders en twee bronnen met een drukwindketelinstallatie).”

Foto's uit een het Bouwkundig Weekblad van 1925 waarin Westerhout verslag doet van de uitvoering van zijn ontwerp.

Het gebouw is in 1924 supermodern, met goed uitgeruste vaklokalen aan beide uiteinden (voor scheikunde, natuurkunde, biologie en tekenen) en een kaartenkamer (voor aardrijkskunde) en een ruimte voor de amanuensis. Opmerkelijk is dat de vakken scheikunde, natuurkunde en biologie nog steeds in dezelfde ruimtes gegeven worden.

Bijzonder is de watervoorziening. De school vangt het regenwater zelf op in kelders onder het gebouw en dat water wordt weer hergebruikt. Enkele oud-leerlingen herinneren zich dat de school voor de oorlog beschikte over een systeem waarbij drinkwater en spoelwater gescheiden werd.

Na 85 jaar kunnen we vaststellen dat Westerhout aan alle kanten geslaagd is in zijn opzet. Het gebouw staat er nog steeds in volle glorie en functioneert naar alle tevredenheid.

De indrukwekkende uitstraling van het monument ontgaat anderen niet. De school wordt meerdere keren genoemd als een bijzondere exponent van de Amsterdamse School, zeker in de context van de invloed van deze beweging op de bouw in de provincie Groningen. Boeken als ‘De schoonheid van het detail’ en ‘Versteende welvaart’ besteden ruim aandacht aan onze school.

Een mooi eerbetoon krijgt het gebouw in de ‘Veenkoloniale Volksalmanak’ van 2008. Onder het kopje ‘Mijn mooiste gebouw in de Veenkoloniën’ beschrijft Jikke van der Spek met mooie woorden de pracht van het gebouw. Het artikel sluit ze als volgt af:

“In de bundel die verscheen bij de vijftigste verjaardag van de school haalde Gart Westerhout met merkbaar plezier herinneringen op aan de bouw van de school. Ik ben ervan overtuigd dat de school met gemak de 100 gaat halen en gezien de wijze waarop het gebouw gekoesterd wordt, zal er ook dan met liefde over de school geschreven worden. Terecht!”

Waarvan akte!

Henk Dekker

OP TAMELIJK GOED BOUWGROND : DE KLUCHT VAN HET SPORTVELD

Een verhaal apart is het sportveld en de daarbij horende kleedkamers en bergingsruimte. De bouw van de school vraagt kennelijk alle aandacht waardoor de aanleg van het sportveld in het gedrang komt. Het Ministerie schrijft althans op 19 april 1920 aan 'den Inspecteur der Stadsbezittingen te Groningen' het volgende hierover:

"Evenwel schijnt niet gerekend te zijn op de omstandigheid, dat en ten behoeve der te stichten ook noodig zal zijn een terrein voor openluchtspel ter grootte van tenminste 110 x 140 M in de onmiddellijke nabijheid der school."

Het Ministerie doet er direct een voorstel bij:

"Eene gunstige oplossing is te verkrijgen door eene geringe wijziging in het uitbreidingsplan te maken op de wijze, als op de hierbij overgelegde schetsteekening is voorgesteld.

Aldus kan n.l. een terrein van +/- 2 H.A. worden verkregen dat niet alleen kan bevatten het te stichten schoolgebouw, gesitueerd volgens het aangegeven denkbeeld, benevens Directeurs - en conciërgewoning, rijwielbergplaats, botanischen tuin, enz., doch

dat ook gelegenheid biedt, voor het aanleggen van een veld voor openluchtspel, ter voorgeschreven grootte, van 110x140 M."

De voorkeur van het Rijk is duidelijk: het sportveld zal achter de school geplaatst worden. In de brief wordt aan het eind de vraag gesteld "of het gemeentebestuur van Groningen zich met deze zienswijze kan vereenigen." Al vlot blijkt dat dat niet het geval is. Wat volgt is een steekspel. De gemeente Groningen, Vlagtwedde en het Rijk discussiëren flink over de plaats van het sportveld. Vlagtwedde en Den Haag geven de voorkeur aan de plaats achter de school, maar de gemeente Groningen beschouwt deze plek als mooie (en dure!) bouwgrond voor woningen.

Op 18 augustus 1920 komt er een brandbrief van B & W van Vlagtwedde aan de collega's in Groningen. De burgemeester van Vlagtwedde is een week daarvoor in Den Haag geweest en hij heeft daar gehoord "dat het voorloopig geen voortgang hebben van de plannen tot stichting van een R.H.B.S. te Ter Apel een gevolg was van het feit dat door Uwe gemeente nog geen definitieve beslissing was genomen tot het gratis afstaan van de daarvoor benodigde terreinen..."

Conciërgewoning, fietsenstalling en school vanuit zuidoostelijke richting

De brief eindigt met een opening voor de oplossing. Het Rijk neemt genoeg "met afzonderlijke terreinen voor de gebouwen en het sportterrein indien aan dit sportterrein de door zijne Excellentie vastgestelde en U bekende veranderingen worden aangebracht."

De 'Ingenieur der Stadsbezittingen' borduurt op deze opening verder en komt met een nieuw plan. Na het plan om de school met sportveld tegenover het Ruiten-A-Kanaal te bouwen, stelt hij op 9 september 1920 voor om het veld afzonderlijk van de school aan te leggen aan wat nu de Hoofdkade is, in de hoek tegenover de Boslaan. Er kan dan na de bocht, ongeveer ten hoogte van het Ruiten-A-Kanaal een 'voet-draai' aangelegd worden en aan 'landzijde...over de Molen-A' kan er een bat of dam aangelegd worden.

Als compromis komt men uit op een veld, niet ver van de M.U.L.O. school van 1.54 ha. op zogenaamd 'tamelijk goed bouwgrond', aldus een brief van de gemeente Groningen.

Pas in oktober 1924 komen de partijen tot een formeel akkoord over het sportveld, maar dan volgt er nog gesteggel tussen het Rijk en de gemeente Vlagtwedde over het kleedgebouw dat op het veld neergezet moet worden. Daar bereiken de partijen dan een maand later een akkoord over: Sterenberg, de gemeentearchitect, zal er een eenvoudig houten gebouw neerzetten met twee kleedkamers en minstens 40 zitplaatsen. De kosten van fl. 2400,- worden door de gemeente Vlagtwedde gedragen. Aannemer Warntjes uit Renneborg neemt de bouw voor zijn rekening. De Heidemaatschappij maakt voor de somma van fl. 1884.70 het veld speelklaar. Ook deze kosten worden gedragen door de gemeente.

Tekening door Johan Hemkes vanuit de bovenverdieping van de school in noordelijke richting. Links op de achtergrond het treinstation. De sportvelden worden aangelegd, vlakbij de school slaan de koeien de werkzaamheden gade.

Het veld en kleedgebouw worden in april 1925 opgeleverd. Een maand later begint een klucht die zich nog zal voortzetten als 'de Inspecteur van de Lichamelijke Opvoeding in de Derde Inspectie' het veld komt inspecteren op 26 mei 1925. Zijn oordeel is niet positief:

"Vanwege ...de minder gunstige toestand waarin het terrein te Ter Apel door mij werd aangetroffen bij mijn aangekondigde bezoek (...) heb ik de eer u te berichten dat een ander onderzoek door mij zal worden ingesteld (...) op 4 juli waarbij tevens het aanleggen van een toegangsweg zal worden besproken."

Het sportveld kent twee grote problemen: door een harde onderlaag deugt de afwatering niet. Het veld staat voortdurend vol plassen. Daardoor komt de bovenlaag los, waardoor men al snel niet meer kan spreken van een egaal veld. Het andere bezwaar van de inspecteur betreft de toegang tot het veld. Via een smal zandpaadje (ongeveer parallel lopend aan de huidige Vijverstraat) komt men op het veld. Dat moet echt anders, zo vindt de inspecteur.

Op 4 juli 1925 wordt het veld weer afgekeurd. De inspecteur kondigt daarop een bezoek aan op 1 oktober 1925. Hij meldt zelfs zijn exacte aankomst. Om 11.49 uur zal de trein te Ter Apel arriveren! Of dit bezoek ook daadwerkelijk heeft plaatsgevonden is ons niet duidelijk geworden. Wel wordt op 2 november duidelijk dat het veld nog steeds niet in orde is. Op 23 april 1926 volgt weer een inspectiebezoek en nadat het veld dan nogmaals wordt afgekeurd, volgt op 9 juni 1926 het verlossende woord: het veld is in orde bevonden en kan door de school in gebruik worden genomen. Het Rijk bepaalt dan klip en klaar dat de gemeente in geen enkel geval over het terrein kan beschikken. Het sportveld is dus exclusief voor de H.B.S leerlingen. Tegen betaling van fl. 25 per jaar mag een plaatselijke boer wel zijn schapen er op loslaten!

Het veld blijft een bron van ergernis voor de school. Nadat er al enige correspondentie over de staat van het terrein heeft plaatsgevonden, dient directeur Baumann in juni 1938 een formeel verzoek in bij het Rijk. Hij wil graag dat het sportveld verplaatst wordt 'naar de onmiddellijke nabijheid van de school'. De redenen liggen voor de hand: het veld is slecht en vraagt veel onderhoud. Bovendien deugt het kleedgebouw niet: er is sprake van achterstallig onderhoud, er is geen verwarming en men heeft geen geld voor de jaarlijkse reparaties. "Een boer maait het gras", zo schrijft Baumann, "en tracht er hooiland van te maken".

Sport op het terrein waarover zoveel te doen is geweest. Het kleedgebouw werd ontworpen door gemeente-architect Sterenberg. Op de achtergrond rechts een goederentrein op het rangeerterrein. Opname van eind jaren 20 door Lunow.

In januari volgt weer een brief, nu met een steunbetuiging van de gemeente. Het Rijk wijst het verzoek vier maanden later echter af. Ook in de oorlog volgt er een verzoek. Blikslager, die dan directeur is van de school, stelt onomwonden vast dat de keuze van het terrein foutief was. Er zijn veel reparaties geweest, maar die hebben niets opgeleverd. Pas in 1949

wordt er een akkoord bereikt over een kosteloze overdracht van het veld achter de school van 110 meter breed. Het veld wordt halverwege de jaren vijftig opgeleverd.

Henk Dekker

IN MEMORIAM GART WESTERHOUT

Op 19 november 1975 overleed architect Westerhout, architect BNA, Officier in de Orde van Oranje Nassau, 82 jaar oud. De tijd gaat snel, zijn 25e verjaardag lijkt gisteren. Zijn betekenis voor BOUW was groot, als voorzitter van de redactiecommissie voor architectuur. Het past daarom hem in dit blad te gedenken.

Hij was een uitzonderlijk man, van heldere geest, van wijsheid en tintelende spot en met het vermogen, lang te luisteren. Maar tenslotte konden dan zijn plotselinge snedige opmerkingen, meestal afwijkend maar altijd verrassend, de doodgelopen discussie weer verfrist op gang brengen, zowel in de redactievergadering als in vele andere bijeenkomsten waar we hem mochten meemaken, op onderwijs- of welstandsgebied of bij A et A in Doorn in de oorlog. Dikwijls was zijn visie doorslaggevend.

Als men de levensloop van deze erudiet beschouwt, heeft deze visie op het leven, de kunsten, de architectuur, maar ook die op onderwijs en opleiding, vanaf zijn prille jeugd zijn leven bepaald, zijn wil om kunstenaar te worden veroorzaakt en zijn inzet voor een onderwijs dat hij zelf, als autodidact, had ontbeerd, onvermijdelijk gemaakt.

Hij werd in 1893 geboren. Veel andere opleidingsmogelijkheden dan via de praktijk op een architectenbureau waren er buiten Delft niet. HBO werd in 1908 opgericht maar de eerste afgestudeerden verschenen pas in 1912 en het diploma was pas jaren daarna ingeburgerd. Voor Westerhout betekende dat, na lagere school, zelfstudie en burgeravondschool, een 3-jarige studie aan de Rijksnormaalschool voor het tekenonderwijs, resulterend in de z.g. middelbare acten MD en ME die toen hoog stonden aangeschreven in de vakwereld.

Het is niet toevallig dat hij, die de schaarste aan opleiding goed beseftte, meteen in het onderwijs stapte en tekenles begon te geven op de bekende ambachtsschool van Jellema in Amsterdam, nauwelijks 21 jaar oud, totdat drie jaar dienstplicht in de eerste wereldoorlog daaraan een eind maakte. Daarna, in 1918, ontwerpt hij als chef de bureau bij Rijksgebouwendienst gevels en toren van het grote gebouw voor Scheikunde te Delft. Na anderhalf jaar Batavia voor het architectenbureau Eduard Cuypers, in 1921 aangesteld als architect bij RGD, ontwierp hij gedurende de tien jaar die hij daar werkte zelfstandig vele gebouwen, veel scholen en ziekenhuizen, o.a. de Rijks-HBS'en in Ter Apel en Almelo, toen opvallend ten opzichte van de gangbare typen, nu, dank zij die vormgeving, met een patina van tijdloosheid en rust, waarin de onderwijsbestemming zich volledig kan ontplooiën, en een rustpunt in het stadsbeeld (resp. 1924 en 1926). In 1926 ontwierp hij de afbouw van het Academische Ziekenhuis te Leiden en organiseerde hij de herbouw van het door een windhoos vernielde Borculo.

In het begin der jaren dertig vestigde hij zich als zelfstandig architect en ontwierp als zodanig een onafzienbare reeks gebouwen, veel ziekenhuizen en uitbreidingen daarvan, in vele steden, o.a. ook het Zeehospitium te Kijkduin en de herbouw en uitbreiding ervan na de oorlog, veel scholen en ook woningen, villa's, kerken, kantoren, laboratoria, zwembaden, in samenwerking met het architectenpaar Pot-Keegstra de El. Brugsma-flat in Den Haag en vele van zijn latere werken in samenwerking met zijn associés en oud-leerlingen Cramer en Smid.

Van 1936-1962 in samenwerking met wijlen ir. H. Hoekstra, o.a. alle gebouwen in die periode voor het Academische ziekenhuis te Groningen.

Van 1946-1950 was hij hoofdarchitect bij de Gemeentelijke dienst volkshuisvesting in Den Haag en ontwierp de eerste grote naoorlogse woningcomplexen in Dudok's uitbreidingsplannen. Talrijk werden zijn overige functies in dienst van architectuur en stedenbouw: supervisor, welstandsraad 's-Gravenhage en lid commissie Welstandstoezicht BNG, redactioneel werk behalve voor BOUW ook voor Bouwkundig Weekblad.

Dat de desbetreffende clauses in de erecode-BNA voor hem geen loze frases waren, blijkt uit zijn collegialiteit als lid der commissie regulering architectenberoep en centrale werkgroep BNA en uit zijn typerende, nooit aflatende en stimulerende zorg voor de opleiding van jonge vakgenoten, de beoordeling en waardering der kunsten en de bouwkunst in het bijzonder, mede door het uitschrijven van prijsvragen, als lid en voorzitter van de opleidingsraad BNA, lid van de studieraad Scholenbouwcentrum OKW, voorzitter van de raad van bestuur der Kon. Academie van beeldende Kunsten Den Haag, voorzitter van de Dr. H. P. Berlagestichting en voor alles ook als docent aan de opleiding voor V- en HBO.

In al die functies heeft hij voor generaties jongeren onmetelijk veel gedaan en velen van hen behalve colleges bouwkunst ook lessen in wijsheid, menselijkheid, gedrag, algemene ontwikkeling en gevoel voor stijl meegegeven.

Gevreesd was hij bij de toelatingsbeoordeling voor HBO. Met zijn mengsel van wijsheid, humor en spotlust voelde hij uitstekend aan, of de schoen wrong en waar, en de te luid over zichzelf pochende kandidaat kreeg onverbiddelijk te horen: 'Meneer, ga maar naar huis, wij kunnen u niets meer leren.'

Maar vanuit diezelfde eigenschappen bezielde hij zijn mededocenten of juryleden. En als voorzitter van een examencommissie of eindprojectbeoordeling kon hij met vuur een kandidaat verdedigen als bij een te eenzijdig oordeel van een docent de menselijkheid in het geding dreigde te komen. Vele generaties zullen hem zich zo herinneren, terwijl van de allerjongsten er velen niets beseffen van de moeiten, gedaan voor al die meerdere en nieuwere vormen van kunstonderwijs die mede aan zijn werk hun ontstaan ontleen. Maar al te veel van hen weten niet beter dan dat het zo hoort, heel vanzelfsprekend, en dat het er wel 'vanzelf zal zijn gekomen.

Naast al dit werk vond hij tijd voor een goed en warm familieleven, voor zijn vroeg gestorven vrouw en voor zijn kinderen, schoon- en kleinkinderen en voor een grote vriendenkring.

Laten wij zijn nagedachtenis blijven eren met een van zijn lijfspreuken: 'Doe er wat aan!'

R. Romke de Vries (In architectuurtijdschrift 'Bouw', 17 januari 1976)

